

TERMINÀLIA parla amb... Emili Pascual i Ferrando, lexicògraf i assessor editorial

Emili Pascual i Ferrando (Barcelona, 1938)

Lexicògraf, es llicencià en filosofia i lletres i, més endavant, en filologia catalana a la Universitat de Barcelona. Després d'anys de feina com a corrector i editor, que compaginà amb l'ensenyament de llengua catalana, s'incorporà al projecte de la *Gran Enciclopèdia*

Catalana l'any 1968. A finals dels anys vuitanta ocupà el càrrec de cap de redacció de l'enciclopèdia *Gran Larousse català* (1987-1990). La seva darrera etapa professional fou a l'Institut d'Estudis Catalans com a responsable de l'edició del *Diccionari manual de la llengua catalana* (2001).

Quin va ser el vostre primer contacte professional amb el món de les enciclopèdies i els diccionaris?

Vaig entrar ben aviat, des dels inicis, al projecte de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC). N'era el director Jordi Carbonell, i Max Cahner era el cap visible de l'empresa. Hi treballava moltíssima gent, persones amb carreres consolidades i persones molt joves. No et sabia dir de memòria el nombre exacte de persones que hi fèiem feina allora, però la sensació era de formar part d'un engranatge molt impressionant. Hi havia hagut alguna obra enciclopèdica anterior, com l'*Enciclopèdia Salvat* o la coetània *Dolça Catalunya*, però la GEC responia a la idea d'establir una veritable obra de referència nacional, una enciclopèdia de nou encuny, que aplegava experts de tots els Països Catalans i de generacions diferents: allò que ara en diem una infraestructura d'estat. Penso que la GEC va arribar a ser l'estament cultural més important del moment.

Hi havia molta gent jove, molt ben preparada, molts dels quals han arribat a tenir molt reconeixement social i acadèmic. Hi vaig conèixer Montserrat Roig o Josep Maria Benet i Jornet, per posar un parell d'exemples d'insignes literats. Lluís Marquet s'hi va especialitzar en terminologia científica.

Quina era la vostra comesa dins de l'*Enciclopèdia Catalana*?

Jo hi vaig entrar com a tècnic dins de l'equip de redacció. L'elaboració de continguts estava organitzada per seccions temàtiques, a banda hi havia l'equip de correctors lingüístics i d'estil, i nosaltres ens ocupaven de picar els textos dins de la màquina. Cal recordar que era la primera vegada que es feia servir un gran ordinador per fer la redacció, la revisió i el muntatge editorial d'una obra d'aquestes característiques.

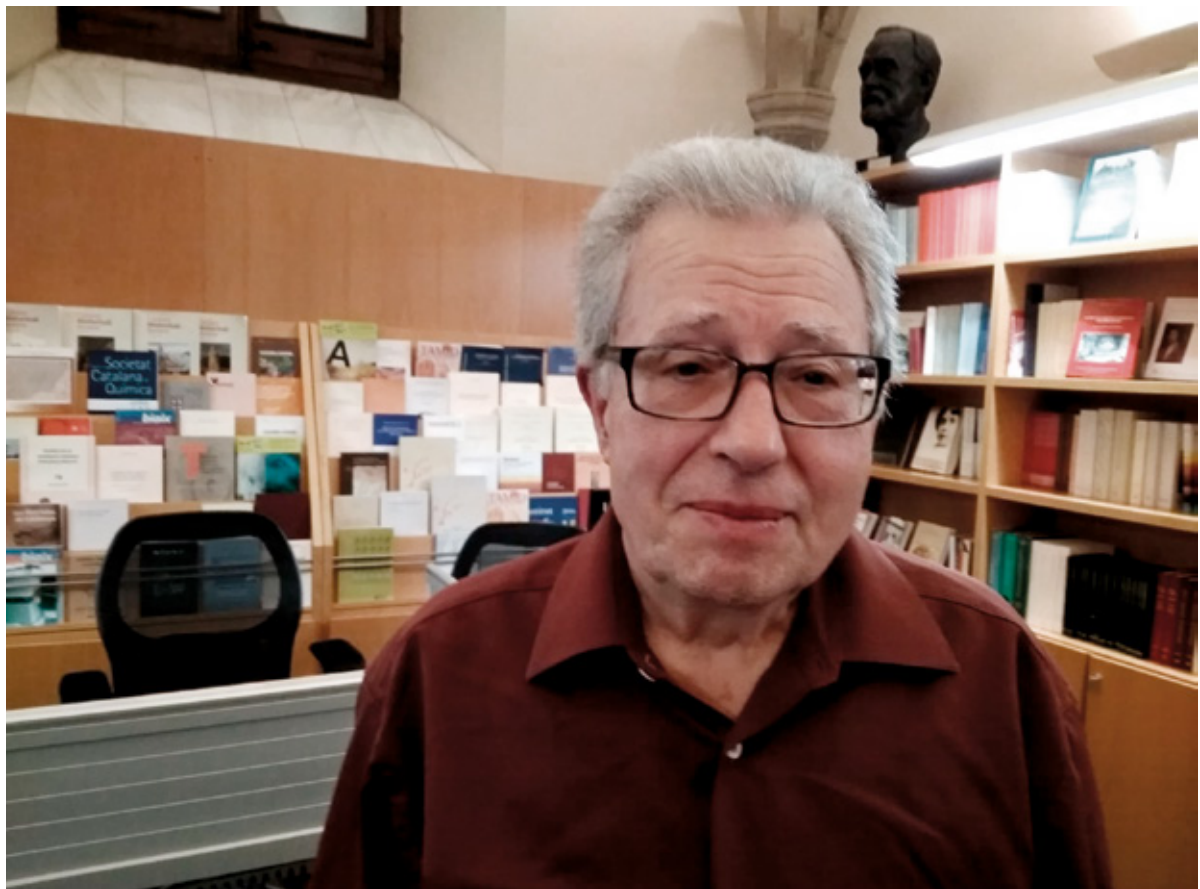
Un dels reptes tècnics que vam haver d'afrontar molt aviat va ser la

transcripció de mots àrabs, abundosos en el primer volum, i la gestió tècnica de les grafies corresponents, que no s'havien previst d'entrada. Crec sincerament que, amb la meua companya Assumpta Bachs, vam fer una bona feina, que va rebre les lloances de la direcció.

Quan vau deixar el projecte?

A partir de la primera gran crisi de l'empresa, que es va traslladar llavors a la plaça d'Adrià, l'any 1971. L'expedient inicial de suspensió temporal durant tres mesos, que va motivar una acampada dels treballadors davant de la seu, va acabar amb la rescissió d'una part dels contractes de treball, la reducció de la plantilla i el canvi de direcció.

Jo venia del món de la correcció, de la preparació de textos, de l'editorial, sempre vinculat a l'editorial Regina. Quan em vaig treure el títol de filologia catalana també vaig fer classes durant tres anys al Col·legi Sant Miquel del carrer de Muntaner.

Així que, quan es va acabar la meva vinculació amb Enciclopèdia Catalana, vaig tornar a l'editorial.

Com era la feina a Regina?

Jo vaig entrar a Regina quan encara no havia acabat els estudis. Va ser un magnífic aprenentatge; era una empresa petita i amb el meu company, Jordi Artigues, hi vam tocar moltes tecles. Corregíem textos, els maquetàvem, ajudàvem en la redacció de nous textos, etc.

Regina era una empresa de marroquineria. Però, quan hi vaig arribar, ja havien començat a fer alguna incursió en el món editorial. Els propietaris, els germans Pous Gironella, cosins de l'escriptor Josep Maria Gironella, editaven i enquadraven un missal d'autoria externa fins que van decidir fer un missal propi, el conegut *Missal Regina*, que duia una enquadració de pell magnífica. També editaven aquells recordats llibrets blancs de la primera comunió i estampes.

De mica en mica, l'empresa de marroquineria es va especialitzar en l'edició de textos religiosos. Cal tenir en compte que érem en un moment clau de renovació litúrgica: calien nous textos en llengua catalana i també en llengua castellana. Mossèn Domènec Cols i Puig, que va acabar sent organista titular de la catedral de Barcelona l'any 1985, hi va portar la seva obra de musicalització, la *Celebració cantada de la Litúrgia de les Hores* (1972-1989), per ser editada i va coincidir que, com que jo sabia música, van poder acceptar l'encàrrec. Va ser tot un èxit editorial, es va escampar l'obra en català i en castellà per tots els convents del país.

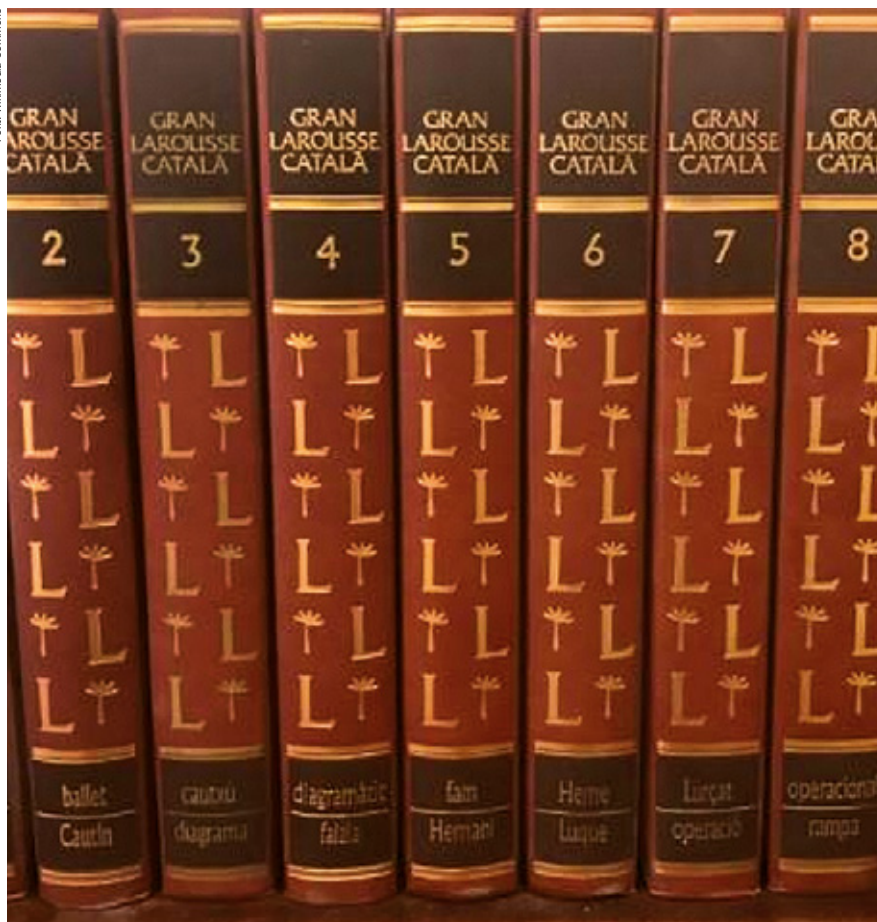
Però una iniciativa editorial com aquesta, quan va haver difós els missals renovats, els breviaris amb els cants de pregària i, fins i tot, un calendari litúrgic de referència, ja es veia que tindria un final previsible; sobretot quan ja no va poder competir tampoc amb empreses més grans que es dedicaven a les agendes i altres materials d'oficina.

Així, vau començar a Regina, vau participar a la GEC del 1968 al 1971, vau retornar a l'editorial i després vau esdevenir el cap de redacció d'un nou projecte enciclopèdic, el *Gran Larousse català*. Com va anar tot això?

En l'etapa final de Regina vaig trobar un anunci al diari: a Edicions 62 cercaven un cap de redacció, m'hi vaig presentar i em van donar la plaça. Ramon Bastardes i Max Cahner, des d'Edicions 62, havien adquirit la llicència per adaptar al català l'enciclopèdia francesa *Grand Larousse* en 5 volums, que era al seu torn una reducció del *Grand Larousse* en 10 volums. Van encarregar la direcció de l'obra al crític d'art i poeta Josep Corredor-Matheos i, entre d'altres, disposaven d'assessors com Francesc Vallverdú i Joan Solà.

Quins eren els grans reptes de l'adaptació d'una obra enciclopèdica cap al català a partir del canemàs francès?

Font: Wikimedia Commons

La primera gran qüestió era la substitució d'una part de les entrades de noms propis, referències culturals franceses, per una selecció de referents catalans. Per això es va organitzar el projecte en dos grans blocs: els noms propis i el lèxic general.

El segon gran repte fou l'establiment de la terminologia que provenia de l'obra francesa

Cal dir que, encara que jo constava com a cap de redacció general, la meua feina es concentrava en la part del lèxic general i la terminologia. Els responsables editorials i el director de l'obra controlaven directament la part de noms propis, perquè calia decidir quins personatges, quines situacions i fets històrics i quins elements geogràfics calia seleccio-

nar com a representatius del món català, sense allargassar l'obra. Hi havia una planificació molt marcada pel que fa a l'extensió de l'obra, no podíem ultrapassar els límits materials (volums, pàgines, caràcters). Sovint calia retallar a partir de la redacció inicial.

El segon gran repte fou l'establiment de la terminologia que provenia de l'obra francesa. Cal tenir en compte que les condicions de desenvolupament tecnològic i de producció industrial a França condicionaven que la nomenclatura de l'enciclopèdia francesa contingués moltes entrades referides al món de l'energia, dels transports i de l'armament, per a les quals no disposàvem d'equivalents en català. En aquest sentit, hi va tenir un paper fonamental l'assessorament de Lluís Marquet, que ja havia participat a la GEC, i que en el nou projecte va fer una feina impressionant d'establiment de nova terminologia.

Com s'hi treballava?

Amb màquina d'escriure (riu). Tanmateix, malgrat les limitacions tecnològiques, va ser un projecte d'una gran eficiència pel que fa als terminis: es va començar a publicar l'any 1987 i va acabar l'any 1990. Deu volums en tres anys, que es van completar posteriorment amb dos volums de suplement. Cal dir que partíem de l'obra francesa i que ja disposàvem de la Gran Enciclopèdia Catalana i del Diccionari català-valencià-balear, fonts d'un valor extraordinari.

L'equip de redacció estava format per tres persones i jo mateix, que redactàvem a partir de les fitxes que ens fornien els responsables de cada secció temàtica, gent molt experta en cada camp de lletres i ciències. Després hi passaven els correctors i els especialistes, que hi feien una revisió final de continguts. Però la competència de l'equip de redacció és un element clau; cal un cert coneixement enciclopèdic, saber una mica de tot per adonar-se d'alguns errors que poden sorgir en un projecte d'aquesta envergadura.

De quin aspecte esteu més satisfet?

Dels exemples. L'obra francesa incloïa articles en què s'especificaven en detall diversos significats amb una bona exemplificació. L'adapta-

Però la competència de l'equip de redacció és un element clau; cal un cert coneixement enciclopèdic, saber una mica de tot

ció havia de tenir cura de no entrar accepcions que no fossin vives en català; per tant, calia documentar molt bé cada sentit i posar-ne exemples. Recordo que Joan Solà, quan va fer la presentació del diccionari que

es va preparar a partir del cos de l'enciclopèdia, va lloar-ne l'exemplificació i va preguntar-me com ens ho fèiem per trobar exemples tan específics. És un tret distintiu d'aquesta enciclopèdia.

De fet, aquestes obres són alhora enciclopèdies i diccionaris. S'hi han de prendre decisions lexicogràfiques importants.

Totes les enciclopèdies es basen en canemassos anteriors o s'inspiren en obres semblants d'altres llengües

Què voleu dir? A parer vostre, no hi ha separació clara entre fer una enciclopèdia i fer un diccionari general?

En certa manera, no. A banda de la selecció de noms propis que reflecteixin la història, la geografia i els referents culturals i científics del país, el gruix important de la presa de decisions són de caràcter lexicogràfic: com han de ser les definicions, la gestió de la variació, les subentrades, les remissions, els exemples.

Fixem-nos que d'obres enciclopèdiques gegantines, com l'enciclopèdia espanyola Espasa, que s'ha arribat a publicar en noranta volums, n'hi ha poques. Generalment fem diccionaris enciclopèdics, d'ordenació alfabètica i de continguts reduïts (com a màxim, deu o vint volums). Per això, aquestes enciclopèdies solen ser insatisfactòries.

No hi és tot. No poden contenir la suma de coneixements que ens poden furnir obres monogràfiques molt especialitzades. Totes les enciclopèdies es basen en canemassos anteriors o s'inspiren en obres semblants d'altres llengües; per tant, solen reproduir les quatre coses que diu tothom sobre cada entrada. No ens poden donar tota la informació que potser voldríem. Per exemple, el *Gran Larousse català* o la *Gran Enciclopèdia Catalana* contenen prou informació detallada sobre alguns referents locals o comarcals, però quan vas ampliant el cercle dels coneixements universals, vas perdent precisió. Ara mateix estic llegint un monogràfic sobre Beethoven, magnífic, però no puc esperar que cap enciclopèdia, per molt que en sàpiga el redactor, reproduïxi tots els detalls dels estudis especialitzats. En síntesi, les enciclopèdies són obres magnífiques per als estudiants i per als qui s'inicien en un tema.

Quan va acabar el projecte del *Gran Larousse català*, què va fer?

Vaig tenir la sort que l'Institut d'Estudis Catalans havia iniciat el projecte de fer un diccionari manual, a partir de la nomenclatura del *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC1) de 1995. Hi treballaven dues persones, però necessitaven un cap de redacció i vaig tenir la sort que pensessin

En síntesi, les enciclopèdies són obres magnífiques per als estudiants i per als qui s'inicien en un tema

en mi. Per tant, em vaig jubilar en una prestigiosa institució, després d'enllestir el *Diccionari manual de la llengua catalana* (2001), però aquesta és una altra història, la dels diccionaris manuals, diferent de les enciclopèdies que han guiat aquesta conversa.

CONSELL DE REDACCIÓ